naklinde görev aldı. 1627'de Vezîriâzam Halil Paşa'nın emriyle **nüzul*** emini tayin edildi; aynı yıl top arabalarının tamiri ile görevlendirildi. Yine eserinden öğrenildiğine göre, 1593-1630 yılları arasında yapılan Avusturya, Eflak, Macar, Eğri, Estergon, Celâlî, Şark, Leh ve Bağdat seferlerine katıldı. Muhtemelen 1644'te İstanbul'da öldü.

Abdülkadir Efendi, daha çok, Cemâziyelevvel 1000-Muharrem 1054 (Şubat 1592-Mart 1644) tarihleri arasında cereyan eden olayları ihtiva eden *Târih*'i ile tanınmıştır. Esere müellifin verdiği özel bir isim yoktur. Ancak eser sonraki müelliflerce *Târîh-i Âl-i Osmân*, *Vekāyi-i Târihiyye* ve *Tevârîh-i Âl-i Osmân* adlarıyla anılmıştır. Sade bir dille yazılan eser, belli bazı yanlışlara, gereksiz ayrıntı ve tekrarlara rağmen, özellikle müellifinin bizzat bulunduğu seferlerle ilgili bilgiler açısından önem taşımaktadır. Ayrıca devlet teşkilâtı, toplar ve topçuluğa dair bilgiler, ordunun cephane durumu, devlet idaresinde görev alanların en küçük rütbeliye kadar ismen belirtilmesi, devrin diğer tarihlerinden farklı özellikler olarak dikkati çekmektedir. Yer yer bazı yerleşim bölgeleriyle buralarda çıkan madenleri tanıtması, deprem ve yangınlarla birlikte İstanbul'un iktisadî ve sosyal durumu hakkında bilgiler vermesi bakımından da önemlidir.

Abdülkadir Efendi eserini, muhtemelen IV. Murad devrinin sonlarına doğru, padişaha takdim etmek niyetiyle yazmaya başlamış ve bu işi vefatına kadar sürdürmüştür. Kâtip Çelebi ve onun vasıtasıyla Naîmâ'nın da faydalandığı eserin, biri Süleymaniye (Esad Efendi, nr. 2151), diğeri Viyana Millî Kütüphanesi'nde (nr. Mxt. 130; fotokopisi Türkiyat Enstitüsü, nr. 1956/208) olmak üzere iki nüshası vardır. Müellifin el yazısıyla olduğu tahmin edilen Esad Efendi nüshasının başından 25-30 varak eksiktir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *MAD*, nr. 2307, 2514; Kâtip Çelebi, *Fezleke*, İstanbul 1286, I, 151; Naîmâ, *Târih*, İstanbul 1280, I, 101, 227, 258; G. Flügel, *Die arabischen persischen und türkischen Handschriften*, Wien 1865, II, 260; Babinger (Üçok), s. 206; Bekir Kütükoğlu, *Kâtip Çelebi Fezleke'sinin Kaynakları*, İstanbul 1974, s. 17, 23, 29, 33-35; M. Köhbach, "Der Osmanische Historiker Topcular Kâtibi 'Abdü'l-Qâdir Efendi, Leben und Werk", *Osmanlı Araştırmaları*, II, İstanbul 1981, s. 75-96.

 ZİYA YILMAZER

ABDÜLKĀDİR el-FÂSÎ
(عبدالقادر الفاسى)

(bk. FÂSÎ, Abdülkādir b. Ali).

ABDÜLKĀDİR el-FEYYÛMÎ
(عبدالقادر الفيومى)

(bk. FEYYÛMÎ, Abdülkādir b. Muhammed).

ABDÜLKADİR GEDİKZÂDE

(bk. GEDİKZÂDE, Abdülkadir).

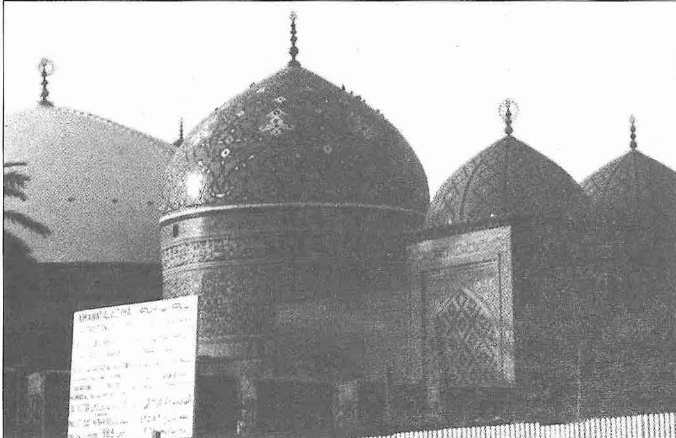
ABDÜLKĀDİR-i GEYLÂNÎ
(عبدالقادر كيلانى)

Muhyiddîn Ebû Muhammed Abdülkādir b. Ebî Sâlih Mûsâ Zengîdost el-Geylânî
(ö. 561/1165-66)

Kādiriyye tarikatının kurucusu.

470'te (1077) Hazar denizinin güneybatısındaki Gîlân eyalet merkezine bağlı Neyf köyünde doğdu. Arapça'da "el-Cîlî, el-Cîlânî", Farsça'da "Gîlî, Gîlânî", Türkçe'de ise "Geylânî" şeklinde telaffuz edilen nisbesiyle şöhret buldu. Babası Ebû Sâlih Mûsâ'nın dindar bir kimse olduğu bilinmekte, ancak hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Hz. Ali'ye ulaşan soy şeceresi kaynaklarda şöyle verilmektedir: Abdülkādir-i Geylânî b. Mûsâ b. Abdullah b. Yahyâ b. Muhammed b. Mûsâ el-Cevn b. Abdullah el-Kâmil b. Hasan el-Müsennâ b. Hasan b. Ali. Hz. Hasan soyundan gelen şerifler İdrîsîler, Sa'dîler (Filâniyyûn) ve Kādirîler adı verilen üç kola ayrılırlar. Babasının "Zengî-dost" (zenci dostu) unvanıyla anılması ve kendisinin Bağdat'ta, a'cemî (Arap olmayan, yabancı) olarak tanınması gibi hususlar bahis konusu edilerek, Hz. Hasan'a varan soy şeceresinin sonradan ortaya konulmuş olduğu da ileri sürülmüştür. Devrin tanınmış zâhid ve sûfîlerinden Ebû Abdullah es-Savmaî'nin kızı olan annesi Ümmü'l-Hayr Emetü'l-Cebbâr Fâtıma'nın da kadın velîlerden olduğu kabul edilir.

Küçük yaşta babasını kaybeden Abdülkādir, annesinin yanında ve dedesi Savmaî'nin himayesinde büyüdü. Kendisi on yaşında mektebe gidip gelirken melekler tarafından korunduğuna inanırdı. Bütün gayesi tahsiline devrin en önemli ilim ve kültür merkezi olan Bağdat'ta devam etmekti. On sekiz yaşına gelince annesinden izin alarak bir kafileye katılıp Bağdat'a gitti (1095). Orada Ebû Gālib b. Bâkıllânî, Ca'fer es-Serrâc, Ebû Bekir Sûsen ve Ebû Tâlib b. Yûsuf gibi âlimlerden hadis; Ebû Saîd el-Muharrimî (Mahzûmî), Ebû Hattâb ve Kādî Ebû Hüseyin gibi hukukçulardan fıkıh; Zekeriyyâ-yı Tebrîzî gibi dilcilerden de edebiyat okudu. Kısa zamanda **usul***, **fürû*** ve mezhepler konusunda geniş bilgi sahibi oldu. Bağdat mutasavvıflarıyla yakın dostluklar kurduğu bu yıllarda Ebü'l-Hayr Muhammed b. Müslim ed-Debbâs (ö. 525/1131) vasıtasıyla tasavvufa intisap etti. Kaynaklar tarikat hırkasını Debbâs'tan giydiğini (bk. İLBÂS-I HIRKA) ve onun damadı olduğunu bildirirler. Hocası Ebû Saîd'in kendisine tahsis ettiği Bâbülerec'deki medresede hadis, tefsir, kıraat, fıkıh ve nahiv gibi ilimleri okuttu ve vaaz vermeye başladı. Ancak bir süre sonra bütün bunları bırakarak inzivaya çekildi. Menkıbeye göre, yirmi beş yıl kadar süren inziva döneminin sonunda, başka biri yedirmedikçe kendi eliyle hiçbir şey yememeye ahdetmiş, aradan kırk gün geçtiği ve içinden "açım, açım" sesleri geldiği halde olağan üstü bir dayanma

Abdülkādir-i Geylânî Türbesi Bağdat

gücü göstererek direnmiş, nihayet bu hali Ebû Saîd el-Muharrimî'ye mâlum olmuş, o da bunu alıp evine götürerek eliyle doyurmuş ve daha sonra da kendisine şeyhlik hırkasını giydirmiştir. Cüneyd-i Bağdâdî'ye ulaşan tarikat silsilesi şöyledir: Ebû Saîd Mübârek el-Muharrimî, Ebü'l-Hasan el-Hekkârî, Ebü'l-Ferec et-Tarsûsî, Abdülvâhid et-Temîmî, Şiblî, Cüneyd-i Bağdâdî. Muhtemelen inziva döneminin sonunda oğlu ile birlikte hacca gitti. Mekke'de tanıştığı birçok sûfiye hırka giydirdi. Sa'dî, *Gülistân*'ın ikinci bölümünde Abdülkādir'i Kâbe'nin örtüsüne yapışmış dua ederken gördüğünden bahsederse de tarih itibariyle onu görmüş olması mümkün değildir. Sühreverdî, onun dört kadınla evli olduğunu söyler. Ancak ne zaman evlendiği bilinmemektedir. Herhalde halvete çekildiği zaman evli ve çocuk sahibi idi. Bağdat'ta vefat etti.

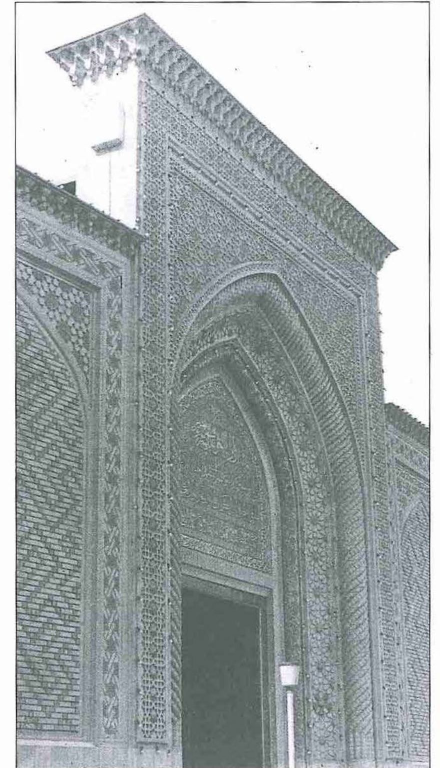
Dinî ve Tasavvufî Düşünceleri. Abdülkādir-i Geylânî, Bağdat'a gittiği zaman mensup olduğu Şâfiî mezhebini bırakarak mizacına daha uygun gelen Hanbelî mezhebine girmiş, bununla birlikte hayatının sonuna kadar her iki mezhebe göre fetva vermiştir. Rivayete göre rüyasında Ahmed b. Hanbel Abdülkādir'den, o sırada zayıf durumda bulunan Hanbelîliği canlandırmasını istemiş, o da Hanbelî mezhebine girerek bütün gücüyle bu mezhebi ihya etmeye çalışmıştır. Yaşadığı dönemde Hanbelîler'in imamı olmuş ve bundan dolayı kendisine "Muhyiddin" (dini ihya eden) unvanı verilmiştir. Abdülkādir-i Geylânî Hanbelî mezhebine sarsılmaz bir şekilde bağlıdır. Bütün eserlerinde, özellikle *el-Ġunye*'de bu mezhebe bağlılığı açıkça görülür. "Mezheplerin en iyisi İmam Ahmed'in mezhebidir" diyerek amel ve itikadda Ahmed b. Hanbel'i hararetli bir şekilde savunur. **Müteşâbihat***ı te'vile kalkışmaz. Diğer Hanbelîler gibi te'vili tahrif sayar. **İstivâ***ya tereddütsüz inanır ve bu konuda başta Mu'tezile olmak üzere öbür mezhepleri şiddetle tenkit eder. İmâm-ı Âzam'ın *el-Fıḳhü'l-ekber*'deki fikirleri de bu tenkitlerin dışında kalmaz. Diğer Hanbelîler gibi o da Kur'an'daki harflerin dahi mahlûk olmadığını söyler. Müşebbihe veya Mücessime'den olmamakla birlikte bu konudaki görüşü onlarınkine oldukça yakındır. Hanbelîliği, "İmam Ahmed'in akîdesi üzere bulunmayan evliya var mıdır?" sorusuna, "Ne şimdiye kadar olmuştur, ne de bundan sonra olacaktır" diye cevap verecek kadar çok yüceltir. Kelâmdan ve kelâm âlimlerinden nefret eder. Nitekim Sühreverdî'ye, "Bu ilim âhiret azığı değildir" diyerek onun kelâm okumasını câiz görmemiştir. Abdülkādir'in Hanbelî mezhebine bağlı olması, başta İbn Teymiyye olmak üzere pek çok tasavvuf tenkitçisinin takdirini kazanmasına sebep olmuştur. Şathiyeleri (bk. ŞATHİYYÂT) sebebiyle mutasavvıfları tenkit eden İbn Teymiyye onun bu tür sözleri karşısında ya susmak veya bunları te'vil etmek zorunda kalmıştır. Meselâ, "Bizim için bir şeyi terkedene, Allah terkettiğinden çok fazlasını verir" ifadesini çeşitli şekillerde yorumlayarak şeriata uygun olduğunu ispat etmeye çalışır. *Şerḥu kelimât min Fütûḥi'l-ġayb* adlı eserinde şathiye türünden daha başka örnekler veren İbn Teymiyye, onun Cüneyd-i Bağdâdî ve Muhâsibî gibi şer'î hükümlere hassasiyetle bağlı, büyük ve saygı değer bir şeyh olduğunu söyler; hatta İbn Akîl'in hücumuna uğrayan şeyhi Debbâs'ı da savunur. Kerametlerinin tevatürle sabit olduğunu iddia eder ve bunların doğruluğuna inanır. İzzeddin b. Abdüsselâm da bu konuda aynı fikirdedir. Meşhur Hanbelî âlimi İbn Kudâme 1166'da Bağdat'a geldiği zaman Abdülkādir-i Geylânî ile görüşerek ona hayran olmuş, meziyetlerini öve öve bitirememişti. Nevevî, Süyûtî ve İbn Hacer gibi âlimler de onu takdir edenlerdendir.

Abdülkādir-i Geylânî'nin tasavvufu, şeriata ve dinin zâhirî hükümlerine titizlikle bağlı kalma esasına dayanır. O, her an Kur'an ve hadislere uygun hareket etmeyi şart koşar. Ona göre bir zâhidin hayatında görülebilecek derunî haller dinî ölçülerin dışına taşmamalıdır. Müridlerine hep, "Uyun, uydurmayın; itaat edin, muhalefet etmeyin, yakınmayın; temizlenin, kirlenmeyin" şeklinde tavsiyelerde bulunurdu. Dinin zâhirî hükümlerine uymadığı için Sehl et-Tüsterî'nin "sır" nazariyesini reddetmiş, kendi tarikatının şeriata uygun olduğu İbn Teymiyye gibi bir münekkit tarafından bile kabul edilmiştir. **Semâ***a karşı değildir. Kur'an'ın telhin ve teganni ile değil, tertil ve tecvid üzere okunmasını ister, aksine hareket etmeyi yasaklardı. Gazzâlî'nin geliştirdiği Sünnî tasavvuf, onun tarafından devam ettirilmiştir denebilir.

Abdülkādir-i Geylânî, 1127'de ilk defa vaaz vermeye başladığı zaman ancak birkaç kişiye hitap ediyordu. Fakat daha sonra cemaati giderek arttığı ve medrese dar gelmeye başladığı için vaaz meclisini Bâbülhalbe'deki bir camiye nakletti. Açık havada verdiği vaazlarını dinlemek için yetmiş bin kişinin Bağdat'a geldiği, arka saflarda bulunanların ön saflardakiler kadar sesini rahatlıkla işittikleri rivayet edilir. Karşılaştığı kimseleri hemen tesiri altına aldığı için "Bâzullah" (Allah'ın şahini) ve "el-Bâzü'l-eşheb" (avını kaçırmayan şahin) unvanıyla da anılan Abdülkādir'e bu unvan, Demîrî'ye göre şeyhi Debbâs'ın meclisinde verilmiştir. Vaazlarında dinleyicilerine kurtuluşu ve cenneti vaad ettiğini, bu konuda onlara teminat verecek kadar inançlı ve kesin konuştuğunu, hitabetinin son derece etkili olduğunu kaynaklar görüş birliği içinde zikrederler.

Daha sağlığından itibaren kendisinden birçok keramet nakledilerek kişiliği tam mânasıyla menkıbeleştirilmiş, gerçek kimliği ise önemini yitirmiş ve unutulmuştur. İbnü'l-Arabî, "kün" ilâhî kelimesine mazhar olduğu için Abdülkādir'den çok keramet zuhur ettiğini söyler. Tasarruf ve kerametlerinin ölümünden sonra da devam ettiğine inanıldığı

Abdülkādir-i Geylânî Külliyesi'nin doğu taçkapısı

için, müridlerinin darda kaldıkları zaman söyledikleri, "Medet, yâ Abdülkādir!" sözü bir tarikat geleneği olmuş, özellikle kadınlar, çaresiz kalanlara imdat ettiğine inandıkları Abdülkādir'in ruhaniyetine samimi bir bağlılık göstermişlerdir. Veysel Karanî ve İbrâhim b. Edhem gibi Abdülkādir-i Geylânî de Türk halk edebiyatı ve folklorunda önemli bir yer tutmuştur. Yunus Emre'ye nisbet edilen, "Seyyâh olup şu âlemi arasan / Abdülkādir gibi bir er bulunmaz" mısralarıyla başlayan şiir ile Eşrefoğlu Rûmî'nin, "Arısının balıyım bahçesinin gülüyüm / Çayırının bülbülüyüm yâ şeyh Abdülkādir!" gibi şiirlerinde ona karşı duyulan derin hayranlık terennüm edilmiştir.

Abdülkādir-i Geylânî hakkında *Dürerü'l-cevâhir* adlı bir eser yazan İbnü'l-Cevzî onu ciddi surette tenkit etmiş, İbn Kesîr de hakkında söylenenlerin çoğunun hayal mahsulü olduğunu, *el-Ġunye* ve *Fütûḥu'l-ġayb*'da mevzû hadisler bulunduğunu söylemiştir. Sem'ânî'nin, "Konuşmasını dinledim, bir şey anlamadım" demesi, onun tasavvufî hayata yabancı olduğunu gösterir. İbn Receb, *Kitâbü'ẕ-Ẕeyl ʿalâ Ṭabaḳāti'l-Ḥanâbile*'sinde *Behcetü'l-esrâr* ve benzeri menâkıbnâmelerin hurafe ve saçma sözlerle dolu olduğunu, bunların Abdülkādir'e ait olamayacağına dikkat çeker; Zehebî de bu görüşe katılır. İbnü'l-Arabî, Abdülkādir-i Geylânî'nin karşılaştığı kimseleri kokusundan tanıdığını, zira "ricâlü'r-revâih"ten olduğunu iddia eder ve onu Melâmetî sayar. Ancak İbnü'l-Arabî'ye göre kendisinden hiçbir keramet zuhur etmeyen Abdülkādir'in müridi Ebü's-Suûd'un makamı, şeyhinin makamından daha üstündür. Zira şeyhi tasarrufta bulunduğu halde müridi, dilediği gibi tasarrufta bulunması için Hak Teâlâ'yı kendine vekil kılmıştır. Sühreverdî, şathiyelerinden söz ederek bunların **sekr*** halinde söylenmiş sözler olduğuna dikkati çeker. Reşîd Rızâ da uydurma bir eser olan *Ġavs̱iyye* risâlesini hayranlarının ona nisbet ettiklerini, bilhassa Hintliler'in kendisine kutsiyet atfederek ona taparcasına saygı gösterdiklerini söyler.

Menâkıb kitapları Abdülkādir-i Geylânî'nin bin kadar eseri bulunduğunu kaydeder. Bugün ona nisbet edilen eserlerin sayısı elli civarındadır. Ancak bunların büyük bir kısmının ona ait olmadığı kesinlik kazanmıştır. Bazı eserlerinin çeşitli isimlerle tanınmış olması da sayının artmasına sebep olmuştur.

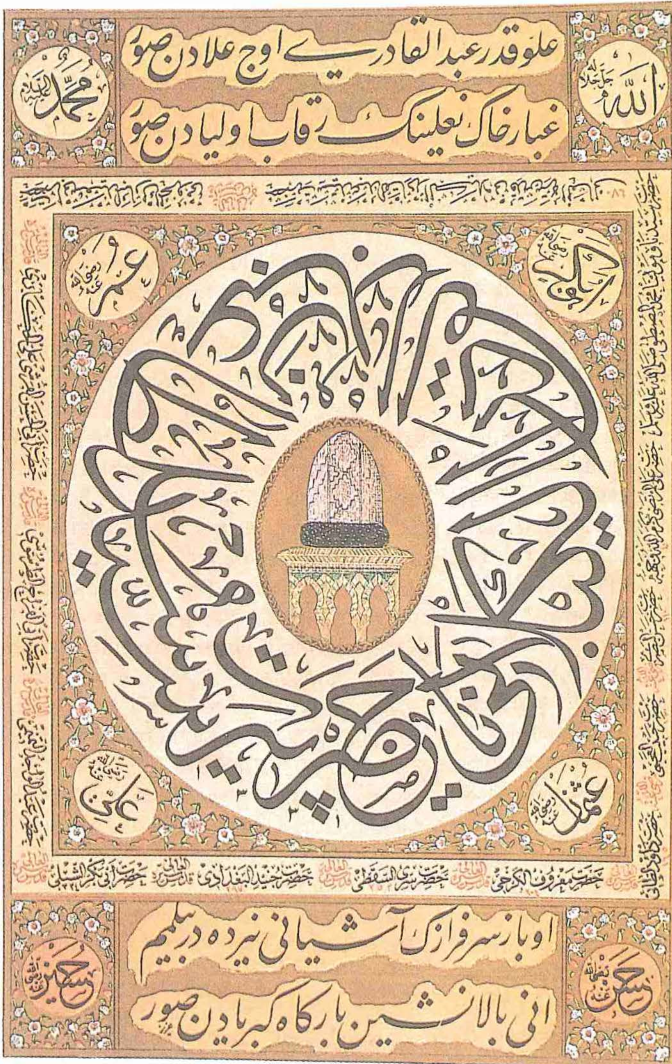
Gerek vaazlarında gerekse eserlerinde son derece sade bir üslûp kullanan Abdülkādir-i Geylânî, kendisinden önceki sûfîlerden nakiller yaparken bunları herkesin anlayacağı örneklerle açıklar. Bu sebeple eserleri tasavvuf edebiyatının güzel örneklerinden sayılır. Tema olarak ağlatıcı ve ürpertici konuları tercih eder. Konuşmalarında samimi yakarışlarını dile getiren dua ve niyazlara yer verir. Cemaata cenneti müjdeleyerek onlara ümit ve şevk verir, nefsin zayıf taraflarını başarılı bir şekilde tasvir eder, şeytanın insana nüfuz etme yollarını canlı örneklerle anlatır. Bilhassa *el-Fetḥu'r-rabbânî* ve *Fütûḥu'l-ġayb*'da insanı duygulandıran ve heyecanlandıran tablolar çizer. Tarikatının ve tesirinin bütün İslâm âlemine yayılmasında, uyguladığı bu metodun payı büyüktür.

Eserleri. 1. ***el-Ġunye li-ṭâlibî ṭarîki'l-ḥaḳ**** (Kahire 1288). Dinî hükümlerden iman, tevhid ve ahlâkı konu alan bu eser, muhteva olarak Ebû Tâlib el-Mekkî'nin *Ḳūtü'l-ḳulûb*'una benzer. İbadetlerin faziletine ve müslümanların günlük hayatla ilgili hal ve hareketlerine geniş yer veren *el-Ġunye*'de akaid konuları selef akîdesi esas alınarak açıklanır. Şîa, Mu'tezile ve Cehmiyye gibi mezhepler ağır dille reddedilirken, Allah hakkında teşbih ve tecsimi andıran bazı izahlara yer verilir. Eserde tasavvufî konular zühd ve takvâ seviyesinde ele alınır. *el-Ġunye* bazı dillere tercüme edilmiştir (Farsça trc. Abdülhakîm es-Siyâlkûtî, Lahor 1282; Türkçe trc. *Umdetü's-sâlihîn fî tercemeti Gunyeti't-tâlibîn*, İstanbul 1303; A. Faruk Meyan, *İlim Esrar Hazinesi*, İstanbul 1971). **2.** ***el-Fetḥu'r-rabbânî ve'l-feyżü'r-raḥmânî*** (Kahire 1281, 1303). 1150-1152 yılları arasında çoğunu medresede, bir kısmını **ribât***ta verdiği vaazların müridleri tarafından notlar halinde yazılmasından meydana gelen altmış iki bölümlük bir eserdir. Sonunda vefatını anlatan bir zeyil vardır. Abdülkādir-i Geylânî'nin tasavvuf bakımından en önemli eseri budur. Eser Abdülkadir Akçiçek (İstanbul 1961) ve Yaman Arıkan (İstanbul 1986) tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. **3.** ***Fütûḥu'l-ġayb*** (İstanbul 1281; Kahire 1304). Oğlu Abdürrezzâk'ın babasının meclislerinde topladığı yetmiş sekiz vaazdan ve ölürken yaptığı vasiyetten meydana gelen eserin sonunda bir soy şeceresi yer alır. Eser İbn Teymiyye tarafından *Şerḥu kelimât min Fütûḥi'l-ġayb* adıyla şerhedilmiş (Cidde 1984 [*Câmiʿu'r-resâʾil* içinde], s. 71-189). Ayrıca Walter Braune tarafından *Die Futûḥ al-Gaib das ʿAbdal-Qadir* adıyla Almanca'ya (Leipzig 1933), Abdülkadir Akçiçek tarafından *İlâhî Armağan* (Ankara 1962) adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. **4.** ***el-Füyûżâtü'r-rabbâniyye fî evrâdi'l-Ḳādiriyye*** (İstanbul 1281, Kahire 1303). Nesir ve nazım halindeki dua ve evrâddan meydana gelen bir risâledir. Eser *İlâhî Feyzler* adıyla Celal Yıldırım tarafından tercüme edilmiştir (İstanbul 1975). **5.** ***Mektûbât.*** Abdülkādir'in on beş mektubu Refet Süleyman Paşa (*Mektûbât-ı Şeyh Abdülkādir-i Geylânî*, İstanbul 1276) ve Abdülkadir Akçiçek (*Onların Mektupları*, İstanbul 1966) tarafından tercüme edilmiştir. Ayrıca Fevzi Paşa tercümesini Bekir Uluçınar sadeleştirerek yayımlamıştır (İstanbul 1981). **6.** ***Cilâʾü'l-ḫâṭır min kelâmi Şeyḫ ʿAbdilḳâdir.*** *el-Fetḥu'r-rabbânî*'nin 57. ve 59. bölümlerinden ibaret olan bu eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 685) bulunmaktadır. **7.** ***Sırrü'l-esrâr ve maẓharü'l-envâr.*** Bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Celâlettin Ökten, nr. 239) bulunan eser, Abdülkadir Akçiçek tarafından *Ötelerden Haber* adıyla tercüme edilmiştir (İstanbul 1964). **8.** ***ed-Delâʾil.*** *Evrâd* ve *Ṣalavâtü'l-kübrâ* adlarıyla da anılan eser Süleyman Hasbi tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir ((İstanbul 1273, 1306). **9.** ***es-Sirâcü'l-vehhâc fî leyleti'l-Mirʿrâc*** (İstanbul 1312). *el-Ġunye*'nin Mi'rac'la ilgili bölümlerinden derlenmiştir. Eser, Mustafa Güner (*Üç Aylar ve Faziletleri*, Ankara 1975) ve Hasırcızâde (*Üç aylar ve Mübarek Geceler*, İstanbul 1984) tarafından tercüme edilmiştir. **10.** ***ʿAḳîdetü'l-Bâẕi'l-eşheb*** (*Behcetü'l-esrâr*'ın kenarında). Çeşitli kaside ve manzumelerini ihtiva eder. "Muhyî" mahlasını kullanan Abdülkādir-i Geylânî'nin "Hamriyye", "Ümmiyye", "Tâiyye", "Lâmiyye", "Tasavvufiyye" adlı kaside ve manzumelerini içine alan iki mecmua, Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Pertev Paşa, nr. 615/3 ve Hacı Mahmud, nr. 2598/5) bulunmaktadır.

Abdülkādir-i Geylânî'ye nisbet edilen diğer eserler şunlardır. *Kitâb fî uṣuli'd-dîn* (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2763/9); *el-Esmâʾü'l-ḥüsnâ* (Süleymaniye Ktp., Düğümlü Baba, nr. 496/1); *Kitâb-ı Ḥamse-i Geylânî* (Süleymaniye Ktp., Serezli, nr. 4050); *Ġavs̱iyye* (*Ḥamriyye*). Allah'la Abdülkādir-i Geylânî arasında geçtiği iddia edilen konuşmaları ihtiva eden ve bir nüshası Süleymani-

ye Kütüphanesi'nde (Hacı Mahmud, nr. 2855) bulunan bu risâle ona ait değildir. Eser, İsmail Fenni'ye ait *Vahdet-i Vücûd ve Muhyiddin Arabî* adlı eserin içinde de (İstanbul 1928) yer almaktadır. Bu risâle, *Tercüme-i Gavsiyye* adıyla Mehmed Abdüllatif tarafından tercüme edilmiştir (İstanbul 1266). *Ẕikrü'l-maḳāmât fî ṭarîḳi'l-ḥaḳ* (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5399/8); *Yevâḳītü'l-ḥikem; el-Mevâhibü'r-raḥmâniyye.* Bu eserlerin ilk üçü dışındakiler Geylânî'ye ait olmayıp bazı kitaplardan ve hakkındaki menkıbelerden derlenmiştir.

Hakkında Yazılan Menâkıbnâmeler. Abdülkādir-i Geylânî'nin menkıbeleri ve hayat hikâyesi hakkında yazılan eserler, onun hem tasavvufî görüşlerini hem de hayatı hakkındaki bilgileri yansıtmaları bakımından önemlidir. Müridlerinden Ebû Bekir Abdullah et-Temîmî'nin yazdığı *Envârü'n-nâẓır fî maʿrifeti aḫbâri'ş-Şeyḫ ʿAbdilḳādir* isimli ilk menâkıbnâme zamanımıza kadar gelmemiştir. Bu eserin daha sonra yazılan menâkıbnâmelere kaynak olduğu muhakkaktır. Abdülkādir-i Geylânî hakkında yazılan menâkıbnâmelerin en tanınmışı ve önemlisi, İbn Cehzam diye tanınan Ali b. Yûsuf Şattanûfî'nin (ö. 713/1314) *Behcetü'l-esrâr ve maʿdinü'l-envâr* (İstanbul 1258; Kahire 1304) adlı eseridir. Abdülkādir'in pek çok fikir, davranış ve şathiyesinin nakledildiği bu menâkıbnâme kendi eserleri kadar önem taşır. Abdülazîz ed-Dîrînî'nin *el-Behcetü'ṣ-ṣuğrâ*'sı bunun özetidir. *Behcetü'l-esrâr*'ın Türkçe tercümeleri de vardır. Kerküklü Abdurrahman et-Tâlibânî'nin *Tercüme-i Behcetü'l-esrâr*'ı (İstanbul 1302) ile Edirneli Hüseyin b. Hasan'ın *Behcetü'l-esrâr Tercümesi* (İstanbul 1285) kayda değer tercümelerdir. Diğer tercümeleri ise (Mustafa Molla Rahim, *Abdülkadir Geylânî Hazretleri,* Akşehir 1957; Bekir Uluçınar, *Abdülkadir Hazretlerinin Menkıbeleri,* İstanbul 1981) daha çok bu iki tercümeye dayanır. Menâkıbnâmeler içinde Muhammed b. Yahyâ et-Tâzefî'nin (ö. 963/1556) *Ḳalâʾidü'l-cevâhir fî menâḳıbi'ş-Şeyḫ ʿAbdilḳādir* (Kahire 1303) ve Muhammed ed-Dilâî'nin (ö. 1136/1726) *Netîcetü't-taḥḳīḳ* (Tunus 1296; Fas 1309) adlı eserleri de önemlidir.

Hattat Aziz Efendi'nin Kādirî tâcı etrafında celî-sülüs "Yâ Hazreti Pîr Abdülkādirü'l-Geylânî" istifi ile kenarında Kādirî silsilesi ve ta'lik methiyenin yer aldığı bir levhası (Türk ve İslâm Eserleri Müzesi, nr. 3473)

Diğer menâkıbnâmeler şunlardır: İbnü'l-Cevzî, *Dürerü'l-cevâhir;* Yâfiî, *Eşne'l-mefâḫir;* Kastallânî, *er-Ravżü'z-zâhir;* İbn Hacer, *Ġıbṭatü'n-nâẓır;* Abdurrahman el-Kādirî el-Geylânî, *el-Fetḥu'l-mübîn* (Mısır 1306); Erdebîlî, *Tefrîcü'l-ḫavâṭır fî menâḳıbi'ş-Şeyḫ ʿAbdilḳādir;* Yûnînî, *Menâḳıbu Şeyḫ ʿAbdilḳādir;* Muhibbüddin el-Kādirî, *Riyâżü'l-besâtîn;* İbrâhim es-Serîrî, *Muḫtaṣaru'r-Ravżi'z-ẓâhir;* Muhammed Saîd es-Sencâdî, *Ravżü'n-nâẓır;* Abdurrahman et-Tûlyânî, *Menâḳıbü Şeyḫ ʿAbdilḳādir;* Ali b. Yahyâ el-Kādirî, *Tuḥfetü'l-ebrâr ve levâmiʿu'l-envâr;* Ebû Bekir Abdullah el-Bağdâdî, *Envârü'n-nâẓır;* İbrâhim ed-Derûhî, *Ḫulâṣatü'l-mefâḫir;* Afîfüddin el-Yâfiî, *el-Bâẕü'l-eşheb;* İbrâhim es-Sâmerrâî, *eş-Şeyḫ Seyyidî ʿAbdülḳādir el-Geylânî* (Bağdat 1970); İbn Mülkân, *Dürerü'l-cevâhir;* Ali Muhammed el-Bağdâdî, *Nüzhetü'n-nâẓır;* Abdülhak el-Behlevî, *Zübdetü'l-esrâr;* Kutbüddin Mûsâ, *eş-Şerefü'l-bâhir;* Muhammed Sıbgatullah, *Faṣlü'l-cevâhir;* Harîrîzâde, *Tevfîḳu'l-meliki'l-Ḳādir;* Ebü'l-Hüdâ Efendi, *el-Kevkebü'ẓ-ẓâhir;* Şeyh Senûsî, *Tercemetü'ş-Şeyḫ ʿAbdilḳādir;* Ahmed Necd er-Râşid, *ʿİḳdü cevâhiri'l-maʿânî;* Ebû Hâmid el-Fihrî, *Mirʾâtü'l-meḥâsin;* Ebû Zeyd Abdurrahman el-Fihrî, *İbtihâcü'l-ḳulûb;* Sâlih el-Halebî, *Reyḥânü'l-ḳulûb;* Ebû Muhammed el-Bekrî, *Dürretü't-Tîcân;* Ebü'l-Abbâs es-Sicilmâsî, *ez-Zevâhirü'l-İfrîḳıyye;* Abdurrahman es-Sühreverdî, *Risâle fî menâḳıbi Seyyidî ʿAbdilḳādir el-Geylânî, el-ʿUrfü'l-ʿâṭır fî ebnâʾi Şeyḫ ʿAbdilḳādir.* Ayrıca bazı Türkçe menâkıbnâmeler de kaydedilmeye değer: Cebbârzâde Mehmed Ârif, *Atiyye-i Sübhâniyye* (İstanbul 1314). Eser Melih Yuluğ tarafından sadeleştirilerek yayımlanmıştır (İstanbul 1976). Abdülkadir Akçiçek, *Devrinde Abdülkadir Geylânî* (Ankara 1960); İsmail Hakkı Uca, *Mirac Gecesinde Doğan Güneş* (Konya 1974).

Abdülkādir-i Geylânî'den Sonra Kādirî Nesli. Bütün İslâm âleminde asırlardan beri tesiri kuvvetli bir şekilde hissedilen Abdülkādir-i Geylânî'nin, *Ḳalâ'idü'l-cevâhir*'e göre, yirmi yedisi erkek kırk dokuz çocuğu olmuştur. Bunlardan ilim, zühd ve tasavvuf bakımından önemli olanlar şunlardır: Ebû Abdurrahman Abdullah (ö. 589/1193). En büyük oğludur. Ebû Abdullah Seyfeddin Abdülvehhâb (ö. 593/1196). Babasının cenaze namazını kıldırmış, Nâsır-Lidînillâh zamanında kadılık yapmıştır. Ebû Bekir Tâceddin Abdürrezzâk (ö. 603/1206). Babasının son hac seferinde kafileyi idare etmiş, çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Bugün Rabat ve Selâ'da bulunan Kādirî şeriflerinin ceddi bu zattır. Oğlu Ebû Sâlih Nasr (ö. 633/1235), Bağdat'ta kādılkudâtlık yapmıştır. Ebû Abdurrahman Şerâfeddin Îsâ. *Cevâhirü'l-esrâr ve letâ'ifü'l-envâr* adlı tasavvufî bir eserin müellifidir. Mısır'a hicret etmiş ve 573'te (1177) orada vefat etmiştir. Halen Mısır'da bulunan Kādirî şeriflerinin ceddidir. Ebû İshak Sirâceddin İbrâhim. Fas, Merakeş, Tetuan, Vahran (Oran), Tanca, Cedîde, Dârülbeyzâ ve Rabat gibi Mağrib şehirlerinde bugün mevcut olan Kādirî şeriflerinin ceddidir.

Abdülkādir-i Geylânî Külliyesi avlusunun güneydoğu köşesindeki Selçuklu minaresi

592'de (1196) Vâsıt'ta vefat etti. Torunu Ahmed b. Muhammed 1272'de Endülüs'e Vâdi Âş'a gitmiş, 1373'te Gırnata'ya yerleşen çocukları, daha sonra burasının hıristiyanların eline geçmesi üzerine Kuzey Afrika'ya dönmek zorunda kalmışlardır. Ebû Muhammed Abdülazîz. Moğol istilâsı üzerine Bağdat'tan ayrılıp Sencar'a gitmiş, daha sonra Bağdat'ta vefat etmiştir (ö. 602/1206). Ceylîler veya Geylânîler adı verilen Bağdat Kādirî şeriflerinin ceddi bu zattır. Ebû Nasr Ziyâeddin Mûsâ (ö. 618/1221). Şam, Halep ve Humus gibi Suriye şehirlerinde yaşayan Kādirî şeriflerinin ceddidir.

Kuzey Afrika'da daha çok **şerîf, şürefâ, şorfa** gibi isimler alan Kādirîler Irak, Suriye ve Anadolu'da **seyyid** ve **Geylânî** şeklinde anılmaktadır. Bağdat ve çevresinde yaşayan Geylânî seyyidler Moğol ve Timur istilâsı sebebiyle zaman zaman Bağdat'ı terkederek Musul'a ve İran'a gitmek zorunda kalmışlarsa da daha sonra cedlerinin türbesinin bulunduğu Bağdat'a dönmüşler, dönemeyenler ise burasını zaman zaman ziyaret etmişlerdir.

Bugün Türkiye sınırları içinde yaşayan Kādirî seyyidler, Osmanlı Devleti tarafından XIX. yüzyılın başında Irak'taki Girdigân'dan getirtilerek bölgedeki asayişi sağlamak maksadıyla Bitlis, Siirt, Van ve Beytüşşebap gibi şehirlere yerleştirilmişlerdir. İlk olarak Girdigân'dan Güneydoğu Anadolu'ya gelen Seyyid Abdullah Girdiganî'dir. İran'daki Rızâiye bölgesinden gelen Geylânîler umumiyetle Beytüşşebap'a yerleşmişlerdir. Bu bölgedeki Geylânî seyyidleri 1925 tarihine kadar kendilerine bağlı vakıflardan geçimlerini sağlamışlar, Kādiriyye tarikatının temsilcileri ve müderris olarak görev yapmışlardır. Güneydoğu Anadolu illerinde yaşayan Kādirî seyyidlerinin çoğu son zamanlarda bu bölgeden ayrılarak İstanbul, Ankara, Bursa ve Mersin gibi şehirlere yerleşmiş, ilim ve öğretim işini bırakarak daha çok ticaretle uğraşmaya başlamışlardır. Bunların Kādirî tarikatıyla fazla ilgileri de kalmamıştır.

Kādirî şerifleri İran, Hindistan, hatta Endonezya gibi Güneydoğu Asya'daki İslâm ülkelerine de yayılmışlardır. Endonezya'daki Pava'da 1779'da Pontianak Sultanlığı'nı kuran Şerif Abdurrahman, kabri bugün de bölge halkı tarafından ziyaret edilen Şerif Hüseyin b. Ahmed el-Kādirî'nin oğludur. 1941'de İngilizler'e karşı Irak'ta meydana gelen ayaklanmayı idare eden Seyyid Reşîd Ali el-Geylânî el-Kādirî, Libya'da Kral İdrîs es-Senûsî'nin özel danışmanlığını yaptıktan sonra Bağdat'a dönmüş ve Irak Cumhurbaşkanı Abdülkerîm Kāsım'a suikast düzenlemekle suçlanarak idam edilmiştir. 1922'de Irak'ta bakan olan Seyyid Abdurrahman el-Kādirî ile Irak elçisi olarak görev yapan Seyyid Zafer el-Geylânî el-Kādirî de son dönemin tanınmış Kādirîleridir. Abdülhay el-Kādirî, son zamanlarda gerek Kuzey Afrika'da, gerekse başta Irak olmak üzere çeşitli Ortadoğu ülkelerinde yetişmiş eğitim, siyaset, hukuk ve iktisat alanında tanınan Kādirîler'in geniş bir listesini verir (bk. *ez-Zâviyetü'l-Ḳādiriyye*, Tetuan 1407/1986, s. 126 vd.).

İslâm âleminin her tarafında rastlanan Kādirî şerifleri ve seyyidleri hakkında bilgi veren çeşitli eserler kaleme alınmıştır. Bunların başlıcaları şunlardır: İbrâhim es-Sâmerrâî, *eş-Şeyḫ ʿAbdülḳādir el-Geylânî* (Bağdat 1970); Abdülkādir el-Kādirî el-Geylânî, *es-Sefînetü'l-Ḳādiriyye* (Bağdat, ts.); Abdülhak ed-Dihlevî, *Zübdetü'l-esrâr fî menâḳıbi Şeyḫi'l-ebrâr* (Hindistan, ts.); Muhammed Sıbgatullah, *Faṣlü'l-cevâhir* (Hindistan , ts.).

Mağrib Kādirî şerifleri hakkında bilgi veren eserlerden bazıları da şunlardır: Dilâî, *Netîcetü't-taḥḳîḳ* (Fas 1208; Tunus 1296); Süleyman el-Âlemî, *es-Sırrü'ẓ-ẓâhir* (Fas, ts.); Fudaylî, *ed-Dürretü'l-behiyye* (Fas 1314); Abdüsselâm b. Tayyib el-Kādirî, *ed-Dürrü's-senî fî ẕikri men bi-Fâs min ehli'n-nesebi'l-Ḥasenî* (Fas 1303, 1308); Abdülvâhid b. Muhammed el-Fâsî, *İġāsetü'l-lehfân ve selvetü'l-hümûm ve'l-aḥzân bi'l-Ḳādiriyyîn* (Tunus 1322); İsmâil b. Muhammed el-Kādirî, *el-Füyûżâtü'r-rabbâniyye* (Mısır, ts.); Muhammed b. Tayyib el-Kādirî, *Neşrü'l-mes̱ânî li-ehli'l-ḳarni'l-ḥâdî ʿaşer ve's̱-s̱ânî* (Rabat 1977); Abdülhay el-Kādirî, *ez-Zâviyetü'l-Ḳādiriyye ʿabre't-târîḫ ve'l-ʿuṣûr* (Tetuan 1407/1986); Muhammed el-Munlâ et-Tûnisî, *Kitâbü's-Sefîneti'l-Ḳādiriyye* (Tunus 1310); Muhammed el-Mekkî Azûz, *es-Seyfü'r-rabbânî* (Tunus 1310; Bombay 1318).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam* (nşr. F. Krenkow), Haydarâbâd 1357-59/1938-40, I, 219; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-76 → Beyrut 1385-86/1965-66, II, 323; Sühreverdî, *ʿAvârifü'l-maʿârif*, Beyrut 1966, s. 167; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân fî târîḫi'l-aʿyân*, Haydarâbâd 1371/1951, I, 264;

Şattanûfî, *Behcetü'l-esrâr ve ma'dinü'l-envâr fî menâkıbi's-sâdeti'l-ahyâr mine'l-meşâyihi'l-ebrâr*, Kahire 1304; İbn Teymiyye, *Mecmû'u fetâvâ* (nşr. Abdurrahman b. Muhammed), Riyad 1381-86, VIII, 369; X, 488, 516; a.mlf., *Câmi'u'r-resâ'il*, Cidde 1984, I, 71, 189; a.mlf., *Mecmû'atü'r-resâ'il* (nşr. M. Reşîd Rızâ), Beyrut 1403/1983, I, 173; Muhammed Alî-yi Tebrîzî, *Reyhânetü'l-edeb*, Tahran 1328-33 hş., III, 441; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XX, 439-451; İbnü'l-Verdî, *Tetimmetü'l-muhtasar fî ahbâri'l-beşer* (nşr. Ahmed Rif'at el-Bedrâvî), Kahire 1285 — Beyrut 1389/1970, II, 107; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1973-74, II, 373; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cinân*, Haydarâbâd 1334-39, II, 450; III, 350; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, Kahire 1351-58/1932-39 — Beyrut 1401/1981, XII, 252; İbn Receb, *Kitâbü'z-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, Kahire 1372/1952-53 — Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma'rife), I, 290; İbn Tağrîberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, Kahire 1956 — 1383/1963, V, 371; Hansârî, *Ravżâtü'l-cennât*, Tebriz 1306 hş., III, 441; Câmî, *Nefahâtü'l-üns* (nşr. Mehdî-yi Tevhîdî Pûr), Tahran 1337 hş., s. 507; Tâzefî, *Kalâ'idü'l-cevâhir fî menâkıbi 'Abdilkâdir el-Cîlânî*, Kahire 1331; Şa'rânî, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, Kahire 1373/1954, I, 126; Münâvî, *el-Kevâkibü'd-dürriyye* (nşr. Mahmûd Hasan Rebî'), Kahire 1357/1938, II, 88; İmam Rabbânî, *el-Mektûbât*, İstanbul 1963, I, 349; Dârâ Şikûh, *Sefînetü'l-evliyâ'*, Leknev 1872, s. 43-58; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, Kahire 1350-51 — Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî), IV, 198; XII, 251; Muhammed b. Muhammed el-Endelüsî, *el-Hulelü's-sündüsiyye fi'l-ahbâri't-Tûnisiyye* (nşr. Muhammed el-Habîb el-Heyle), Beyrut 1985, III, 34, 43; Muhammed b. Tayyib el-Kādirî, *Neşrü'l-meşânî li-ehli'l-karni'l-hâdî 'aşer ve's-sânî* (nşr. Ahmed Tevfîk—Muhammed Hiccî), Rabat 1397/1977, I, 307-343; Dilâî, *Netîcetü't-tahkîk*, Fas 1309; Yûsuf en-Nebhânî, *Câmi'u kerâmâti'l-evliyâ'*, Kahire 1329, II, 89; Hocazâde Ahmed Hilmi, *Hadîkatü'l-evliyâ'dan Silsile-i Meşâyih-ı Kādiriyye*, İstanbul 1318; Seyyid Muhammed Ebü'l-Hüdâ es-Sayyâdî, *el-Kevkebü'z-zâhir fî menâkıbi'l-gavs 'Abdilkādir*, İstanbul 1313; Sâdık Vicdânî, *Tomar-Kādiriyye*, s. 39-67; Ma'sûm Ali Şah, *Tarâyıku'l-hakāyık*, Tahran 1339 hş., II, 362; Aini Mehmed Ali, *Un Grand Saint de L'Islam, Abdulkadir Guilani*, Paris 1938; Brockelmann, *GAL*, II, 264; *Suppl.*, II, 283; Abdülkādir Mahmûd, *el-Felsefetü's-sûfiyye fi'l-İslâm*, Kahire 1966, s. 283; Abdünnebî Kevkeb, *Şâh-i Cîlân*, Lahor 1971; Tâhâ Ebû Verde, *el-Minehu'l-ilâhiyye fi'l-mi'sere ve'l efkâri'l-Kādiriyye*, Kahire 1973; Ebü'l-Hasan en-Nedvî, *el-İmâm 'Abdülkādir el-Geylânî*, Kahire 1974; A. Schimmel, *Tasavvufun Boyutları* (trc. Ender Gürol), İstanbul 1981, s. 216; Abdülhay el-Kādirî, *ez-Zâviyetü'l-Kādiriyye 'abre't-târîh ve'l-'usûr*, Tetuan 1407/1986, s. 126 vd.; Hasan Câf, "eş-Şeyh 'Abdülkādir el-Kîlânî", *ed-Dirâsâtü'l-İslâmiyye*, sy. XIII/2, İslamâbâd 1978, s. 7-37; Jacqueline Chabbi, "'Abd al-Kādir al-Djīlānī personnage historique", *St.I*, XXXVIII (1973), s. 75-106; Reşid Rızâ, "'Abdülkādir", *DM*, XI, 621-624; D. S. Margoliouth, "Abdülkadir", *İA*, I, 80; a.mlf., "Kādiriye", *İA*, VI, 50-54; W. Braune, "'Abd al-Kādir al-Djīlānī", *EI²* (İng.), I, 69-70; a.mlf.—Abdünnebî Kevkeb, "'Abdülkādir el-Ciylânî", *UDMİ*, XII, 924-934; B. Lawrence, "'Abd-al-Qāder Jīlānī", *EIr.*, I, 132-133.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

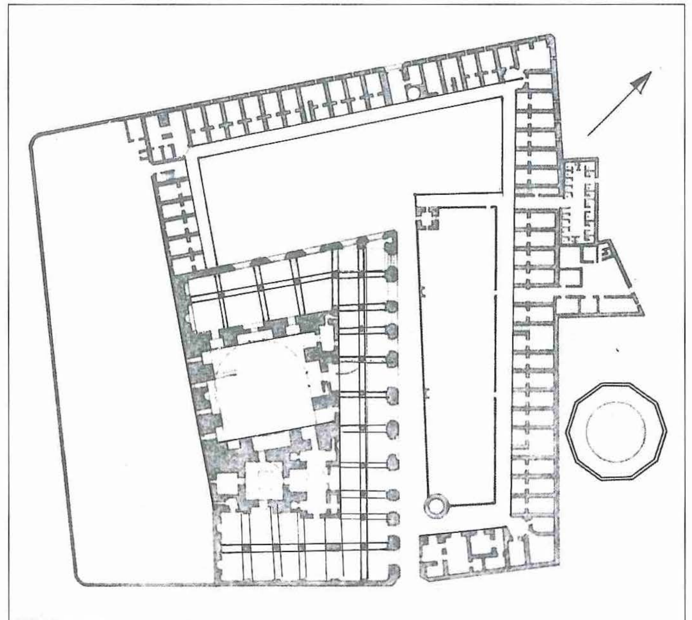
ABDÜLKÂDİR-i GEYLÂNÎ KÜLLİYESİ

Bağdat'ta Bâbüşşeyh mahallesinde bulunan külliye.

Külliyenin yerinde daha önce Hanbelî fakihi Ebû Saîd el-Muharrimî'nin ders verdiği bir medrese bulunmaktaydı. Muharrimî'nin talebesi ve halefi olan Abdülkādir-i Geylânî medreseyi genişleterek bir tekke ilâve etmiş, 561'de (1165-66) ölümü üzerine de buraya defnedilerek adına bir türbe yapılmıştır. Bağdat'taki diğer örnekler gibi mukarnas kubbeli olduğu sanılan ilk türbe, Kanûnî Sultan Süleyman'ın emriyle 1534'te yenilenerek yanıbaşına bir cami, etrafına da imaret, medrese ve tekke hücreleri yaptırılmıştır. Planlarını Mimar Sinan'ın hazırladığı külliye, 1574'te Bağdat Valisi Elvendzâde Ali Paşa zamanında tamamlanmıştır. Daha sonra 1638'de IV. Murad, 1674'te Silâhtar Hüseyin Paşa, 1708'de III. Ahmed, 1865'te Abdülaziz, 1900-1904 yılları arasında II. Abdülhamid ve 1970-1974 yılları arasında da mütevellileri tarafından tamir ettirilmiştir.

Etrafı yüksek duvarlarla çevrili geniş bir avlu içinde yer alan külliyeye, doğu ve batı tarafından iki taçkapıyla girilmektedir. Cephe duvarlarını aşan kademeli, sivri kemerli taçkapılarla süslemeleri, Selçuklu üslûbu taklit edilerek 1974'te yenilenmiş, külliyenin güneyindeki hazîre ile bahçe duvarı ise modern mimari anlayışıyla düzenlenmiştir. Güneyde bulunan türbe ile cami birlikte ele alınmış ve caminin planı, daha eski olan türbeye uydurulduğu için de genel planda bir çarpıklık meydana gelmiştir. Cami ve türbe, üç taraftan çifte revakla çevrelenmiştir; revaklar siyah mermer sütunların taşıdığı otuz sekiz küçük kubbeyle örtülüdür. Kubbelerin cami ve türbeye açılan bölüm üzerindeki dördü mukarnas dolgulu, diğerleri sadedir. Külliyenin çekirdeğini teşkil eden türbe kare planlı olup üzeri, köşe kubbelerine yaslanan kubbeyle örtülüdür. Önünde dört eyvanlı Selçuklu yapılarını hatırlatan küçük bir geçiş mekânı bulunmaktadır. Üç kapıyla girilen türbenin içi son tamirde altta mermer, üstte kristal camlarla, miğfer şeklindeki dış kubbe ise kasnaktan itibaren halı desenli çinilerle kaplanmıştır. Çeşitli hatlarla ve motiflerle süslü sanduka Osmanlı eseridir ve gümüş bir kafesle muhafaza edilmektedir.

Caminin harim kısmı sekiz destekli, köşe kubbeleriyle geçilen 18.5 m. çapında büyük bir kubbeyle örtülüdür. Üç yanda ikişer katlı mahfiller bulunmakta, mihrap eyvan şeklinde kubbeye kadar yükselmektedir. Sıcak iklim sebebiyle az sayıda pencere açıldığından caminin içi loştur. Camiyi süsleyen Osmanlı dönemine ait çiniler sökülerek yerine mermer kaplanmıştır. Yeni minber basit ve sadedir. Harim kubbesi, Irak'taki camilerden çok İstanbul kubbelerini hatırlatır. Geylânî Camii, planıyla Silivrikapı Hadım İbrâhim Paşa, iç düzenlemesiyle de Fâtih Bâli Paşa camilerine ben-

Abdülkâdir-i Geylânî Külliyesi'nin planı (Irak Müzesi Arşivi-Bağdat)